

Pràcticum I

Introducció a la pràctica professional

Segundo Moyano Mangas
José Ramón Ubieta Pardo

PID_00185365

Material docent de la UOC

Segundo Moyano Mangas

Doctor en Pedagogia per la Universitat de Barcelona i educador social. Actualment és professor propi dels Estudis de Psicologia i Ciències de l'Educació de la Universitat Oberta de Catalunya. Ha desenvolupat la seva activitat professional com a educador social en centres de protecció a la infància i l'adolescència. Supervisor i formador d'equips socioeducatius a diferents camps de l'educació social. Assessor internacional per a la creació dels estudis d'educació social a la República Argentina. Forma part del Grup de Recerca LES (Laboratori de l'Educació Social) de la UOC, del que és l'Investigador principal.

José Ramón Ubieta Pardo

Psicòleg clínic i psicoanalista. Membre de l'Associació Mundial de Psicoanàlisi. Ha estat durant 10 anys coordinador del projecte per a infants, joves i família Interxarxes impulsat per l'Ajuntament de Barcelona i en col·laboració amb la Generalitat de Catalunya i la Diputació de Barcelona. És també professor-col·laborador de la Universitat Oberta de Catalunya i col·laborador del diari *La Vanguardia*. Ha publicat en diverses revistes nacionals i internacionals. És autor, entre d'altres treballs, de *El trabajo en red. Usos posibles en Salud Mental, Educación y Servicios Sociales* (Ed. Gedisa, 2009).

L'encàrrec i la creació d'aquest material docent han estat coordinats pel professor: Jordi Solé Blanch (2012)

Primera edició: febrer 2012

© Segundo Moyano Mangas, José Ramón Ubieta Pardo

Tots els drets reservats

© d'aquesta edició, FUOC, 2012

Av. Tibidabo, 39-43, 08035 Barcelona

Disseny: Manel Andreu

Realització editorial: Eureka Media, SL

Dipòsit legal: B-1.913-2012

Els textos i imatges publicats en aquesta obra estan subjectes –llevat que s'indiqui el contrari– a una llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada (BY-NC-ND) v.3.0 Espanya de Creative Commons. Podeu copiar-los, distribuir-los i transmetre'ls públicament sempre que en citeu l'autor i la font (FUOC. Fundació per a la Universitat Oberta de Catalunya), no en feu un ús comercial i no en feu obra derivada. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/legalcode.ca>

Introducció

La formació dels educadors socials

L'educació social és una professió que s'ha construït al llarg del temps a partir d'oficis que responien a pràctiques i models educatius desenvolupats en múltiples àmbits d'actuació. En realitat, es tracta d'una professió en creixement constant.

La creació de la diplomatura el 1991 va representar cert compromís entre diferents sectors professionals (animació sociocultural, educació d'adults i educació especialitzada) per a conformar, en un primer moment, la resposta acadèmica a les demandes d'organitzacions i entitats amb llargues trajectòries en els camps pràctics en què es duïen a terme. Des d'aleshores, els ensenyaments amb els quals s'imparteix aquesta titulació s'han orientat cap a la formació d'un professional capaç d'intervenir en diferents camps relacionats amb la inadaptació social, l'animació sociocultural, l'oci i el temps lliure, l'educació d'adults, el desenvolupament comunitari, etc.

La necessitat de preparació d'aquests professionals no és només un tema vigent, sinó que s'ha incrementat a causa d'elements estructurals i conjunturals. La situació social d'avui dia, marcada per la globalització econòmica (amb la incidència que té en la pobresa i la marginació), la precarització de la vida, l'atur, el progressiu envelliment de la població (amb l'augment de la demanda d'atenció i cura a les persones dependents), el fenomen de la immigració i la diversitat cultural (amb la demanda de mediadors socioculturals i educatius), la violència (estructural o simbòlica, generada pel sistema mateix, i també les formes d'oposició i resistència), la delinqüència, el desplegament de les tecnologies de la informació (amb les noves formes d'inclusió i exclusió sociodigital), l'avenç en el reconeixement dels drets de col·lectius minoritzats, etc., han generat –i continuen generant– canvis importants. Alguns d'aquests canvis s'estructuren a partir d'elements politiconormatius (Llei del menor, Llei d'estrangeria, Llei d'infància, Llei de promoció de l'autonomia personal i atenció a les persones en situació de dependència, Llei integral contra la violència de gènere), i també en diversos plans d'actuació dels diferents àmbits de l'Administració que generen tot tipus d'encàrrecs als professionals que d'una manera o d'una altra s'ocupen del camp social. Tot plegat fa necessari haver de repensar la funció de l'educador social i la seva formació.

Les trajectòries que s'obren ens obliguen a considerar què es pot fer en la formació inicial dels educadors socials i, sobretot, com s'han de plantejar les pràctiques professionals que es dissenyen des de la universitat. En aquest sentit, és coneguda la proposta de Sáez (2005, 2006) i altres autors de **situar la professió com a criteri organitzador** a partir del qual els actors del camp intel·lectual

(universitat) i els del camp laboral (professionals) poden construir una visió consensuada i contextual sobre el sentit de la professió, proporcionant els models teòrics, educatius, metodològics i tècnics que donin compte del treball i les pràctiques professionals que es porten a terme en l'educació social i permetin reflexionar-hi.

De les categories ocupacionals a les pràctiques professionals

Si les professions i els processos de professionalització s'han definit a partir de categories ocupacionals, en el cas de l'educació social conflueixen tres trajectòries diferents (l'educació especialitzada, l'educació d'adults i l'animació sociocultural). Aquestes trajectòries es preveuen avui en la titulació en la qual es prepara els membres de la professió (ASEDES, 2003) i, per tant, han constituït durant molt temps un criteri organitzador en la formació teòrica i pràctica dels educadors socials al llarg de tots aquests anys.

Les trajectòries apuntades en el paràgraf anterior han definit els àmbits de l'educació social i el seu desenvolupament professional, tal com han assenyalat diversos autors. En els treballs del II Congrés d'Educació Social celebrat a Madrid el 1998 s'aportava un esquema basat en tres espais d'acció, això és, àmbits comunitaris (serveis d'atenció primària i serveis especialitzats), àmbits institucionals (residències, centres oberts i institucions tancades) i àrees (formació permanent i inserció social, oci i educació), que han inspirat diverses classificacions a l'hora de situar les pràctiques professionals de l'educació social. Qualsevol classificació que es revisi descriu diferents camps pràctics, d'acord amb el moment històric i amb els dispositius conceptuals des dels quals es plantegin. Actualment, com ha recollit Moyano (2010) basant-se en diversos plans d'estudi de la diplomatura i del grau d'Educació Social en universitats espanyoles, trobem classificacions de les pràctiques professionals referents a:

- problemàtiques socials: drogoaddicció, maltractament infantil, desocupació laboral, violències, etc.;
- institucions on exerceix les seves funcions: centres de serveis socials, presons, pisos tutelats, centres educatius, etc.;
- categories poblacionals: delinqüents, dones, menors en situació de risc, immigrants, tercera edat, etc.;
- àmbits d'intervenció: inserció sociolaboral, protecció a la infància, discapacitats, justícia juvenil, toxicomanies, etc.

Si aquesta classificació ha estat una classificació tradicional, el mateix autor proposa una altra sistematització que permeti obrir possibilitats noves i plantejaments nous de les pràctiques de l'educació social. La seva proposta es basa en la consideració educativa entorn de les diferents franges d'edat, fet que pot proporcionar una manera diferent d'apropar-se als camps de l'educació soci-

al i permetre una articulació entre els subjectes i les institucions del territori. És a dir, si es té en compte que totes les categoritzacions representen adscripcions a models d'acció social i educativa i conformen models professionals i formatius, el plantejament de Moyano (2010, pp. 24-25) intenta promoure la composició de l'espai de l'educació social a partir de les articulacions entre les franges d'edat en les quals dirigeix la seva activitat, el territori i les institucions de la societat civil i les administracions públiques.

Això implica dues qüestions fonamentals a l'hora de plantejar el pràcticum d'educació social: en primer lloc, ens permet abandonar la categorització excel·lent que representa establir que l'educació social és una pràctica educativa associada exclusivament a la intervenció amb determinades categories poblacionals –cosa que permet bandejar la idea dels àmbits d'actuació–, i en segon lloc, estableix un marc idoni des del qual es pugui impulsar una educació social entesa en termes d'oferir trajectòries i recorreguts particulars i de promoure els ancoratges socials des de la lògica dels drets i deures de ciutadania.

L'educació social del segle XXI –tal com afirma el mateix autor– es troba davant el desafiament que representa no adscriure les seves funcions a àmbits o categories contextuals en ús, sinó oferir una obertura a l'àmbit social en el marc de l'àmbit educatiu. Des d'aquesta lògica, l'educació social amplia el seu camp a diferents institucions, serveis, programes i projectes que són susceptibles d'un treball educatiu que garanteixi i afavoreixi la participació cultural, social i democràtica del conjunt dels ciutadans.

La introducció a la pràctica professional

En el disseny general del pràcticum que s'ofereix des de la Universitat Oberta de Catalunya s'assumeix aquest plantejament. Així, doncs, la introducció a la pràctica professional per mitjà de l'assignatura de *Pràcticum I* no s'aturarà tant en la descripció dels àmbits d'actuació i els problemes concrets –qüestions que, d'altra banda, s'han vist en altres assignatures– com en l'anàlisi de les pràctiques de l'educació social pròpiament dites. Per a fer-ho possible, el material docent de l'assignatura s'ha estructurat tenint en compte **tres dimensions bàsiques**:

- En primer lloc, els **processos de professionalització**, és a dir, els trets que permeten definir les pràctiques de l'educació social com una professió. En aquest sentit, farem referència al model teòric proposat per Sáez i García Molina (2006) basat en el que ells anomenen els *actors clau*, és a dir, els professionals mateixos, l'Estat, les administracions i les polítiques socials, les universitats, el mercat de treball, els subjectes amb els quals s'intervé o les altres professions; tots plegats compromesos en la lluita que desplega qualsevol ocupació que aspira a convertir-se en una professió. Apun-

tem aquí que aquesta dimensió la treballarem a partir de mòduls docents d'altres assignatures i articles que penjarem en l'apartat "Recursos de l'aula de l'assignatura"; per tant, no trobarem en aquest manual un mòdul específic dedicat a aquesta dimensió.

- En segon lloc, les **pràctiques professionals**, que cal vincular a les funcions i tasques que tenen lloc en l'exercici de la professió, cosa sobre la qual s'ha reflexionat des de diferents plataformes (universitat, col·legis professionals, etc.) i que en aquest pràcticum treballarem a partir del recorregut que proposa Moyano en l'anàlisi que fa de les **funcions dels educadors socials** tal com han estat descrites en els documents professionalitzadors editats el 2007 per l'Associació Estatal d'Educació Social (ASEDES).
- En tercer lloc, finalment, el **treball en xarxa i interdisciplinari i l'estudi de casos**, atès que el professional de l'educació social coincideix amb altres professionals en diferents contextos de treball social i sorgeix la necessitat d'instaurar un model de treball que faciliti l'acord i garanteixi la conversa permanent entre aquests professionals quan s'intervé en un cas o una situació. En aquest sentit, el treball fet per José Ramón Ubieto (2007, 2009) ens servirà per a analitzar els fonaments teòrics de les pràctiques del treball en xarxa partint d'una experiència en curs, el projecte Interxarxes – que des del 2000 es porta a terme en l'àmbit del districte d'Horta-Guinardó (Barcelona)–, en el qual participen diferents actors dels àmbits de la salut, l'educació i l'atenció social de la població infantil i les seves famílies. Aquest mateix autor és el responsable del segon i tercer mòdul d'aquest manual, en els quals explica aquest model de treball i descriu la tasca feta en diferents casos pràctics que aborden els problemes principals que ens podem trobar en el nostre exercici professional.

La importància del pràcticum

Hi ha un cert consens a l'hora de definir el pràcticum com una de les assignatures més rellevants en els estudis dels futurs professionals de l'educació social, sobretot perquè s'espera que l'estudiant s'enfronti a situacions complexes que requereixen posar en funcionament els coneixements, les habilitats i les competències que ha anat adquirint en altres assignatures. En tot cas, el pràcticum esdevé un moment privilegiat per a preparar els estudiants com a futurs professionals.

El primer pas que cal seguir passa per reconèixer les dimensions apuntades anteriorment, que és una manera d'introduir-se també en els aspectes ètics de l'exercici professional i comprendre'n les conseqüències socials. Per a fer-ho possible hi ha qui pensa que cal posar l'accent formatiu en els aspectes tècnics. Nosaltres optem per tenir en compte les dimensions ètiques, i és que la competència professional inclou, per a la ciutadania, la corresponent con-

ducta professional ètica. Cal oferir, doncs, un espai que permeti tenir certa comprensió moral que pugui guiar la futura pràctica professional, i això és el que pretenem fer per mitjà d'aquest pràcticum.

Per a construir una ètica professional cal introduir-se en els processos professionalitzadors portats a terme pels professionals mateixos, sobretot quan aquests professionals decideixen definir els seus deures i funcions, independentment de les institucions en les quals treballen. En aquest sentit, el nostre objectiu en la introducció de la pràctica professional per mitjà d'aquest pràcticum ha de ser capaç de:

- proporcionar criteris ètics fonamentals en el camp professional de l'educació social (analitzant experiències i trajectòries ocupacionals que han contribuït a construir la professió);
- despertar una consciència moral entorn de les pràctiques professionals (des del debat a partir de diferents documents de treball que han descrit les funcions i tasques de l'educació social);
- crear una cultura professional compromesa (des de l'argumentació, present-hi partit);
- proporcionar espais, materials i tasques per a propiciar activitats i **pràctiques reflexives**, i finalment
- saber analitzar casos mitjançant diferents recursos que permetin forjar un model de treball en xarxa en aquest camp professional.

Objectius

Al llarg d'aquesta assignatura ens plantegem desenvolupar els objectius següents:

- 1.** Introduir l'estudiant en la pràctica professional de l'educació social.
- 2.** Ubicar la pràctica o les pràctiques professionals en un marc teòric general i interdisciplinari.
- 3.** Reforçar la formació teoricopràctica per mitjà d'una proposta formativa que permeti conèixer i integrar les diferents funcions, tasques i competències del món professional.
- 4.** Obrir espais de reflexió entre les funcions dels educadors socials i les demandes i encàrrecs socials que rep la professió.
- 5.** Descriure i analitzar les diferents pràctiques, formes de treball i models educatius des dels quals s'exerceix l'acció professional, destacant la importància del treball en xarxa i interdisciplinari.

Continguts

Mòdul didàctic 1

Les funcions dels educadors socials

Segundo Moyano Mangas

1. Un document per a la història de l'educació social
2. Alguns aclariments per a parlar de funcions dels educadors socials
3. Les funcions dels educadors socials
4. La funció educativa: una qüestió pendent

Mòdul didàctic 2

Treball en xarxa i interdisciplinari (I)

José Ramón Ubieto Pardo

1. L'atenció de casos en el treball en xarxa
2. El nostre mètode: la disciplina de la construcció del cas
3. Procediments i eines en el treball en xarxa
4. Annexos

Mòdul didàctic 3

Treball en xarxa i interdisciplinari (II)

José Ramón Ubieto Pardo

1. Adolescència i treball en xarxa
2. Negligències parentals i treball en xarxa
3. Patologia mental i treball en xarxa
4. Immigració i treball en xarxa
5. Fenòmens de violència i treball en xarxa
6. Idees i conclusions

Bibliografia

ASEDES (2007). *Documentos profesionalizadores. Definición de educación social; Código deontológico del educador y la educadora social y Catálogo de funciones y competencias del educador y la educadora social*. Barcelona: ASEDES.

Moyano, S. (2010). Educació social. Acció educativa en el camp social. A E. Prats i I. Vilafranca (Coords.), *Teoria de l'educació* (pp. 1-50). Barcelona: FUOC. [Manual docent de la UOC].

Núñez, V. (Coord.), Tizio, H., Medel, E., i Moyano, S. (2010). *Encrucijadas de la educación social. Orientaciones, modelos y prácticas*. Barcelona: Editorial UOC.

Sáez, J. (2005). La profesionalización de los educadores sociales: construcción de un modelo teórico para su estudio. *Revista de Educación*, 336, 129-139.

Sáez, J. (2006). La reorganización conceptual del campo de conocimiento de la Pedagogía Social. Hacia la reconstrucción de la Pedagogía Social y la Educación Social en Europa. A J. Planella i J. Vilar (Coords.), *La Pedagogía Social en la sociedad de la información* (pp. 17-60). Barcelona: Editorial UOC.

Sáez, J. i García, J. (2006). *Pedagogía Social. Pensar la Educación Social como profesión*. Madrid: Alianza.

Ubieto, J. R. (2009). *El trabajo en red. Usos posibles en educación, salud mental y servicios sociales*. Barcelona: Gedisa.